

Juryrapport Onderzoeksprijs 2021-2023: Kunstgeschiedenis en Archeologie

Het moment van de uitreiking van de Onderzoeksprijs Kunstgeschiedenis en Archeologie van de Werkgroep Italië Studies leent zich voor een inventarisatie van en een reflectie op de stand van zaken in het vakgebied, ook al valt die gedeeltelijk buiten de reikwijdte van de onderscheiding. De jury, bestaande uit Maria Forcellino, Bram de Klerck en Marleen Termeer, heeft voor de jaren 2021-2023 een longlist opgesteld van publicaties in Italiëstudie op het gebied van de Kunstgeschiedenis en Archeologie, van de hand van onderzoekers die werkzaam zijn in de academische wereld in Nederland of Vlaanderen. In het volgende wordt, ter wille van het inzicht in de inspanningen en de publicatiecultuur buiten het gebied van de prijs, echter ook aandacht besteed aan publicaties die niet vallen binnen dit vrij strikte keurslijf.

De oogst van enkele tientallen titels valt grofweg uiteen in artikelen in wetenschappelijke tijdschriften en bundels, dissertaties en monografieën, inventarisaties van museumcollecties, en publicaties bij tentoonstellingen. Omdat de WIS Onderzoeksprijs in de eerste plaats beoogt substantiële studies van individuele onderzoekers te belonen, hebben relatief korte tijdschriftartikelen en samengestelde bundels met veel verschillende auteurs niet de prioriteit. Dit laatste geldt onder meer voor belangrijke, en daarom alleszins vermeldenswaardige publicaties zoals die van Marijke Gnade en Martina Revello Lami (red.) over veertig jaar archeologisch onderzoek in Satricum (Peeters, 2021), Koen Ottenheim (red.) over middeleeuwse gebouwen als bron voor *all'antica* architectuur in het vroegmoderne Europa (Brill, 2021), en Klazina Botke en Henk Th. van Veen (red.), over patricische patronage in het zestiende- en vroeg zeventiende-eeuwse Florence (Leuven University Press, 2021).

Met name voor het kunsthistorische vakgebied is, buiten de universitaire context, de wereld van musea en exposities vanouds een platform voor belangrijke publicaties. De jury vestigt er daarom graag de aandacht op dat Carel van Tuyl van Serooskerken onlangs zijn titanenarbeid voltooide over de collectie Italiaanse tekeningen in het Teylers Museum in Haarlem. Na een lijvig deel over de vijftiende en zestiende eeuw uit 2000, publiceerde hij in 2021 het tweedelige *The Italian drawings of the seventeenth and eighteenth centuries in the Teyler Museum* (Primavera Pers). Van een tentoonstelling in Palazzo Reale in Milaan, en een bundel studies (24 ORE Cultura) over de samenhang tussen Noord- en Zuid-Europese renaissance kunst, waarin met name Jheronimus Bosch (ca. 1450-1516) en schilders uit de Italiaanse zestiende eeuw centraal staan, was Bernard Aikema instigator. In 2021 verscheen van zijn hand bovendien de studie *I Rinascimenti in Europa, 1480-1620. Arte, geografia e potere* (Libri Scheiwiller). Speciale vermelding verdient in dit verband ook het boek *De Bentvueghels. Een berucht kunstgenootschap in Rome 1620-1720* (Spectrum), dat in 2023 verscheen bij de gelijknamige expositie in het Centraal Museum in Utrecht. Conservator Liesbeth Helmus zet hierin voor het eerst sinds het boek van G.J. Hoogewerff over het onderwerp uit 1952, de volledige geschiedenis uiteen van de Noordelijke schilders in het zeventiende-eeuwse Rome.

Juist nadrukkelijk binnen de academische wereld is een aantal proefschriften vermeldenswaard. In *Moving statues. The agency and impact of Greek statuary in the city of Rome* (Leiden 2023) gebruikt Suzan van de Velde nieuwe theoretische inzichten over de *agency* van objecten om nieuw licht te werpen op Griekse beelden die als oorlogsbuit in Rome terecht kwamen. Op het snijvlak van klassieke en vroegchristelijke archeologie en kunstgeschiedenis, schreef Maarten van Deventer *The power of memory at the Forum Romanum and Palatine Hill. Romans and their*

cityscape AD 410-751 (Nijmegen 2023). De atelierpraktijk en prentenproductie in het vroegmoderne Italië komen aan de orde in de proefschriften van Laura Overpelt, *'By a single painter': The organisation and representation of Giorgio Vasari's decorative projects in the Palazzo Vecchio* (Open Universiteit 2022), en Giuliano Colicino, *Gli incisori e il mercato delle stampe nel Viceregnò di Napoli (1565-1734)* (Amsterdam UvA 2023). Over de Italiaans-Nederlandse beeldhouwer Fred Carasso schreef Matisse Huijskens *Beyond being an Italian sculptor. The exile of Fred Carasso in the Low Countries after the rise of fascism, 1928-1958* (Amsterdam UvA en Salerno 2023). Geen van deze dissertaties verscheen vooralsnog in een handelseditie en het is daarom te hopen dat ze in een andere vorm zullen kunnen meedingen bij een volgende editie van de prijs.

Ook in deze verslagperiode verschenen in de publicatieseries van de Nederlandse instituten in Italië bronnenpublicaties, studies en bundels. Ottenheym's reeds genoemde bundel over architectuur vormt een deel van de *NIKI Studies in Netherlandish-Italian Art History* van het Nederlands Interuniversitair Kunsthistorisch Instituut te Florence. En in de *Mededelingen van het Koninklijk Nederlands Instituut Rome* (Quasar) verschenen de nauwgezet gedocumenteerde studie van Nathalie de Haan en Kurt Wallat over de *Terme Centrali* in Pompeï (2023), een bundel getiteld *The recruiting power of Christianity* (Sible de Blaauw, Eric Moormann, Daniëlle Slotjes red., 2021) en de lijvige, door Asker Pelgrom uitstekend bezorgde editie van de Romeinse memoires van de negentiende-eeuwse Nederlandse schilder Johan Philip Koelman (2023).

Hoe verheugd het voorgaande ook stemt voor de belangstelling voor de archeologie en kunstgeschiedenis in Italië, toch leidt het ook tot de onvermijdelijke conclusie dat *single-handed* monografische studies op het vakgebied in de afgelopen jaren betrekkelijk weinig zijn verschenen. Opvallend in die categorie is de studie van Jan L. de Jong, *Tombs in Early Modern Rome (1400-1600). Monuments of mourning, memory and meditation* (Brill, 2023), waarin hij aan de hand van grafmonumenten en epitafen in het Rome van de vijftiende en zestiende eeuw voor zowel hooggeplaatste geestelijken als bescheidener leken, tot conclusies komt over hun ideeën over leven en dood. Daarnaast verscheen de Engelstalige editie van het proefschrift (Amsterdam UvA 2008) van Marieke van den Doel, *Ficino and fantasy. Imagination in Renaissance art and theory from Botticelli to Michelangelo* (Brill, 2022). Zij behandelt en reviseert daarin de lange, en ook vaak bekritiseerde, kunsthistorische traditie van interpretatie van vorm en iconografie van Italiaanse renaissance kunstwerken in het licht van neoplatoonse ideeën van met name Marsilio Ficino. Matthijs Jonker publiceerde zijn dissertatie (Amsterdam UvA 2017) waarin hij een nieuwe, deels op sociologische modellen gebaseerde, visie geeft op de activiteiten van de vroegste teken- en kunstacademies in Florence en Rome (*The academization of art. A practice approach to the early histories of the Accademia del Disegno and the Accademia di San Luca*: Quasar, 2022).

Op het gebied van de Klassieke Archeologie verscheen in 2023 het boek van Leonard Rutgers, getiteld *Israël aan de Tiber. Joods leven in het oude Rome* (Balans). Archeoloog en godsdiensthistoricus Leonard Rutgers is hoogleraar Antieke cultuur aan de Universiteit Utrecht en heeft zich, naast zijn wetenschappelijk werk, ook onderscheiden als auteur van meer publieksgerichte publicaties. Zijn jongste boek over de Joodse presentie in het Rome van de Oudheid valt in die laatste categorie. Rutgers schrijft daarin op instructieve en prettig leesbare wijze over de Joodse catacomben in Rome, en de schilderingen, inscripties en artefacten die daar zijn aangetroffen, en aan de hand daarvan over het religieuze en dagelijks leven van de Joodse gemeenschap in de stad. Daarbij baseert hij zich op decennia aan eigen onderzoek, onder andere in de context van zijn projecten *The Villa Torlonia Jewish catacombs project* en

The reconfiguring diaspora project. Dit publieksboek brengt dus allerlei kennis en inzichten samen die Rutgers door de jaren heen in een solide wetenschappelijke oeuvre heeft vervat en gepubliceerd. De eigen ervaringen van de onderzoeker en diens collega's en studenten komen op veel plaatsen naar voren, waarbij er ook aandacht wordt besteed aan nieuwe archeologische technieken die Rutgers heeft geïntroduceerd in de studie van de Joodse catacomben.

Op basis van zowel dit boek als zijn bewonderenswaardige en omvangrijke wetenschappelijke fundament, heeft de jury besloten de WIS publicatieprijs Kunstgeschiedenis en Archeologie 2021-2023, toe te kennen aan Leonard Rutgers.